

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 655

**ULUSLARARASI TÜRK DİLİ
KONGRESİ
1988**

(26 Eylül 1988 - 3 Ekim 1988)

ANKARA, 1996

TÜRK DİLLERİNDE YARDIMCI FİİLLER SORUNU

ULİ SCHAMİLOĞLU

I. Soruna Giriş

Bu kongreye Türk dillerindeki yardımcı fiiller veya tasvir fiilleri konusunda sunduğum kısa bildiride birkaç küçük görevi yerine getirmek istiyorum. Birincisi, Türk dillerinin çoğu yardımcı fiilleri veya tasvir fiillerini, devamlı kullanmalarına rağmen, çağdaş Türkiye Türkçesi bu tür cümle yapısını hemen hemen kullanmıyor. Öte yandan, hem Türkiye’de hem de Türkiye dışında Türkoloji okuyan öğrencilerin çoğu diğer Türk dillerini Türkiye Türkçesi yoluyla öğrenmeye başlıyorlar. Bu yüzden, diğer Türk dillerindeki yardımcı fiillerin kullanılmasına genel bir bakış faydalı olabilir. İkincisi, son yıllarda diğer dillerindeki yardımcı fiillerin kullanımı hakkında birçok önemli çalışma yapılmış bulunuyor. Bu bakımdan son on yılda yayımlanmış en önemli çalışmaların sonuçlarını gözden geçirmek istiyorum. Son olarak, bu çalışmalara bazı ekler yapmak ve bu sorunu daha derinden incelemenin Türkoloji açısından ne kadar önemli olduğunu ifade etmek istiyorum.

Diğer Türk dillerindeki yardımcı fiillere genel bakışımız şüphesiz D. M. Nasilov’un 1978’de yayımladığı çalışmayla başlamalıdır.¹ Nasilov bu makalesinde yalnız Türk dillerinde değil, Moğol ve Mançu-Tunguz dillerindeki yardımcı fiiller ve aynı zamanda “aspekt”i dikkate alıyor. Yardımcı fiillerin Eski Türkçede² ve Özbekçede³ kullanılması hakkında ayrıntılı bilgi veren Nasilov, Kazan Tatarcası’ndaki⁴ kullanım üzerinde de kısaca duruyor. Makalesindeki I. tabloda; Eski Türkçe, Özbekçe, Kara Kalpakça, Kazan Tatarcası, Tuvaca, Türkçe ve Yakutçada kullanılan yardımcı fiilleri uzun bir liste hâlinde veren Nasilov, bunların yanına bu fiillerin cümle sonunda yalnız olarak kullanıldıklarında ve ayrıca yardımcı fiil olarak kullanıldıklarında aldıkları farklı anlamları da ekliyor.⁵ Nasilov, daha önce de, 1972’de Ankara’da toplanan I. Türk

¹ D. M. Nasilov, “Formi vırajeniya sposobov glagol’nogo deystviya v altayskix yazıkax (v svyazi s problemoy glagol’nogo vida)”, *Oçerki sravnitel’noy morfologii altayskix yazıkov*, yay. O. P. Sunik (Leningrad, 1978), s. 88-177. Bu konu hakkındaki bibliyografya için adı geçen makaleye ve L. Johanson, W.-E. Scharlipp, ve C. Schönig’in aşağıda geçen eserlerine bakınız.

² “Formi vırajeniya sposobov glagol’nogo deystviya”, s. 115-122.

³ “Formi vırajeniya sposobov glagol’nogo deystviya”, s. 122-133.

⁴ “Formi vırajeniya sposobov glagol’nogo deystviya”, s. 133-135.

⁵ “Formi vırajeniya sposobov glagol’nogo deystviya”, s. 136-137.

Dili Bilimsel Kurultayının bildirilerine bu konuda Almanca kısa bir makale ile katkıda bulunmuştur.⁶ Yazar, bu makalesinde yardımcı fiillerin yalnız Es-ki Türkçedeki kullanımını kısaca gözden geçiriyor.⁷

Nasilov'un makalesinden sonra, 1984'te Batı Almanya'da aynı konuda daha iki monografi daha yayımlanmış bulunuyor. Bunlardan ilki çağdaş Uygurcadaki yardımcı fiiller hakkında W.-E. Scharlipp tarafından yapılmış olan bir araştırmadır.⁸ İkinci araştırma ise, C. Schönig tarafından yapılmış olup, Kazan Tatarcasındaki bazı yardımcı fiilleri ayrıntılarıyla incelemekte ve bu fiillerin fonksiyon ve safha yapısını sınıflandırmakta.⁹ Schönig'in eseri genel olarak diğer Türk dillerindeki yardımcı fiil kullanımını da dikkate almaktadır.¹⁰

2. Yardımcı Fiillerin İşlevi

Bu bildiride söz konusu ettiğim yardımcı fiiller, zamanları oluşturan birleşik fiillere benzemiyorlar; bunlar cümlelerin sonundaki temel fiilin anlamını değiştiren tasvir fiilleridir. Ancak bundan daha ayrıntılı ve derin bir anlam bulmak istersek, bize öyle görünüyor ki bilim adamları arasında bu yardımcı fiillerin gerek sınıflandırılması gerek işlevi hakkında genel bir anlaşma bulunmuyor. Rus dilinde "aspekt" (Rusça *vid glagola*) sorunu son derece önemli bir konu olduğu için, Rus dil biliminden etkilenen Türkologlar Türk dillerinde de aynı konuya eğildiler.¹¹ "Aspekt" terimi, aynı fiilin anlamındaki fark veya değişikliklerin cümle yapısında gösterildiğini anlatmaktadır. Türk dilinde "aspekt" ve ona bağlı fenomenler L. Johanson'un temel kitabında inceleniyor.¹² Türk dillerinin çoğunda ise anlamdaki farkları ikinci sözcük, yani yardımcı fiil veya tasvir fiili anlatıyor. Bu yardımcı fiiller sistemi, en iyi "aktionsart" terimi ile anlatılabilir. "Aktionsart" (Rusça *sposob deystviya*), anlamındaki fark veya değişikliklerin ayrı bir sözcükle (veya bazı bilim adamlarına göre ayrı bir ekle) anlatılması.¹³

⁶ D.M. Nasilov, "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen", *Bilimsel Bildiriler* 1972 (Ankara, 1975), s. 505-511.

⁷ "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen", s. 508-510.

⁸ W.-E. Scharlipp, *Auxiliarfunktionen von Hauptverben nach Konverb in der neuuigurischen Schriftsprache von Sinkiang*, Islamkundliche Untersuchungen 87 (Berlin, 1984).

⁹ C. Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen. Untersuchung zur Funktionsweise einiger Hilfsverbverbindungen*, Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission 35 (Wiesbaden, 1984).

¹⁰ *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 292-323.

¹¹ "Formi vırajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", s. 88-101.

¹² B. Comrie, *Aspect* (Cambridge, 1976), s. 6 n.4. Ve bakınız Nasilov, "Formi vırajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", s. 130-133; Scharlipp, *Auxiliarfunktionen von Hauptverben nach Konverb*, s. 28-33; ve Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 13-27.

¹³ L. Johanson, *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, Studia Turcica Upsaliensia (Uppsala, 1971).

Türk dillerinde, “aktionsart”, yalnız iki birleşik fiil yapısından biri için kullanılabilir. Bu iki birleşik fiil yapısının birine Schönig’in deyişiyle “tüm fiil yapısı” (Almanca *Vollverbverbundung*) terimini, öbürüne “yardımcı fiil yapısı” (Almanca *Hilfsverbverbundung*) terimini veya Türkçede var olan “tasvir fiili” terimini kullanabiliriz. Bu birleşik fiillerin iki türünde de 1. fiil (geçmiş zaman veya şimdiki zaman) zarf fiilinden oluşup 2. fiil çekimli fiil oluyor. 1. fiil zarf fiili olup 2. fiil hâli gösterirse “tüm fiil yapısı” bulunmuş oluyor; o zaman, 2. fiil 1. fiile anlam değişikliği getirmiyor. Yardımcı fiil yapısında ise 1. fiil hem zarf fiili oluyor hem de hâli gösteriyor ve 2. fiil 1. fiile nüans veya başka bir anlam değişikliğini veriyor. Bu tür fiil yapısında 1. fiil ile 2. fiil arasında edat bulunabilir.¹⁴ Bazı bilim adamlarına göre, “tüm fiil yapısı”nda 1. fiil bir şart (Rusça *obstoyatel'stvo*) oluşturuyor.¹⁵ Yardımcı fiil yapısında, 2. fiilin anlamı 1. fiilin geçmiş zaman zarf fiili (-p) veya şimdiki zaman zarf fiili (-a ve alomorfları) olmasına göre değişir. Schönig’in ayrıca belirttiği gibi, “tüm” fiil yapısı ile yardımcı fiil yapısının birçok örneği birbirinin aynısı olabilir. Bu iki ayrı yapıyı açıklamak için Kazan Tatarcasından iki örnek sunmak istiyorum:

“Tüm fiil yapısı”: *akçanı kilep aldı* “o geldi ve parayı aldı”

(2. fiil hâlini gösteriyor).¹⁶

“Yardımcı fiil yapısı”: *Öygü kerep kitte* “o eve girdi”

(1. fiil hâlini gösteriyor, 2. fiil 1. fiile nüans veya başka bir anlam değişikliği getiriyordu).¹⁷

3. Türk Dillerinde Kullanılan Yardımcı Fiiller

Yakın zamanlara kadar yapılan araştırmalar Nasilov’un diğer Türk dillerinde kullanılan yardımcı fiilleri gösteren listelerini hâlâ temel alıyorlar. 1972’de toplanan kurultayın bildirileri arasında basılan makalesinde Nasilov Eski Türkçeden örnekler vermiş,¹⁸ ancak bu konu daha da incelenmelidir. Bu bildiride Nasilov’un Özbek dili için verdiği yardımcı fiilleri ve bunlara ait örnekleri sıralamak istiyorum. Özbek dilindeki yardımcı fiillerin işlevlerinin Nasilov’a göre anlamlarını da Türkçe vermiyorum.¹⁹ Yukarıda belirttiğimiz gibi, bu yardımcı fiillerin anlamları hakkında epey anlaşmazlık var. Örneğin, Schönig, yardımcı fiilin işlevinden söz ederken yardımcı fiilin asıl anlamını vurgula-

¹⁴ *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 7-12.

¹⁵ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 8.

¹⁶ Değiştirilmiş örnek Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 8-9’dan alınmıştır.

¹⁷ Bu iki fiil için bk. Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 198.

¹⁸ “Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen”, s. 508-510.

¹⁹ “Formi vırajeniya sposobov glagol'nogo deystviya”, s. 122-133. Krş. Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 304-305. Numaralar I. tablodaki sırayı izlemiyor.

yan Nasilov ve başkaları ile aynı fikirde değil.²⁰ Ben aşağıda Schönig ve daha önce Kazan Tatarcasındaki yardımcı fiillerle uğraşanların çalışmalarından yararlanılabilmesi için bu yardımcı fiillerin Kazan Tatarcasındaki paralelleri veriyorum. Öte yandan, Özbek diline yakın olduğu için Scharlipp'in çağdaş Uygur diline ait çalışmasını da dikkate alıyorum ve bu çalışmaları veriyorum. Son olarak, bu listede 1981'de yayımlanan iki ciltlik Özbekçe sözlüğün maddelerinden yardımcı fiiller konusuna ilişkin örnekleri de ek olarak veriyorum.²¹ Aşağıdaki yardımcı fiiller listesi Nasilov'un makalesindeki sırayı izliyor (numaralar ise makaledeki I. tablonun sırasını izlemiyor):

1) *-b ol-* : "eylemin sonucunun öznenin kendisi için, kendi yararına kullanılması"; örnekler: *lektsiyani yozib ol-*, *oilasini çaqirtirib ol-*, *qazib ol-*, *uni qandaydir bir hissiyot qamrab oldi*, *yodlab ol-* (KT. - *p al-*

-a/-y ol- : "ihtimal"; örnekler: *yoza ol-*, *kela ol-*, *işlay ol-*

ÜTİL, i, s. 534:

[16.] = *i(b)* affiksli ravişdoşlar bilan birikib, qūşma fe'l hosil etadi va iş-harakatning ūzi uçun bacarilganligini bildiradi, mas. *bilib olmoq*, *tortib olmoq*, *yetib olmoq*, *yigib olmoq*, *suğurib olmoq*, *yoza olmoq*, *qila olmoq*.

2) *-a/-y boşla-* : "eylemin başlangıcı"; örnekler: *aylana boşla-*, *çala boşla-*, *ūqiy boşla-*.

ÜTİL, i, s. 139:

(I.4.) = *a*, = *y* affiksli ravişdoşlar bilan ifodalangan iş-harakatning boşlanganligini yoki unga kirişilganligini bildiradi, mas. *tūkila boşlamoq*, *qariy boşlamoq*, *şabada esa boşladi*.

3) *-a/-y bor-* : "eylemin mekandaki belirli bir yöne doğru yavaş yavaş genişlemesi"; örnekler: *yaqınlaşa bor-*, *ūta bor-*.

-b bor- : "mekandaki, zamandaki belirli bir yöne doğru ilerleyen, sürekli eylem"; örnekler: *yugurib bor-*, *yoziq bor-*, *qurib bor-*, *oşib bor-* (Krs. Scharlipp, s. 83-86).

ÜTİL, i, s. 132:

(10.) Yetakçi fe'l ifodalagan iş-harakatning daracama-daraca rivoclanişini bildiradi. *Şamol kuçayib boratotir. Bemorning ahvoli yaxşilanib boryapti. Tong yorişib bormoqda. Vaqt ūtib bormoqda*.

²⁰ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 40-44.

²¹ *Üzbek tilining izohli luğati*, i-ii (Moskva, 1981), kısaltma olarak ÜTİL. Bu maddelerdeki bazı örnekler yardımcı fiiller konusuna ilişkin değil. Türkologlar Özbekçenin Türk harflerine çevirimini iyi anlayacaklarını umuyorum. Ayrıca:

o = T. a

ū = T. o/ö

Başorat singlisining kūz ungida ũzgarip borayotganini sezardi. A. Mux-tor, Opa-singillar. Yoş yurak asta-sekin qarorini yŭqota bordi. M. Ismoilii, Farğona t. o.

Yetakçi fe'l ifodalagan iş-harakatning davomiyligini bildiradi. *Sodiq uni (Otabekni) Qŭgon darvozasidan çigarib, to karvonlarga qŭşilib olgunça ta' qib etib borgan edi. A. Qodiriy, Ŭtgan kunlar. Nima bŭlsa ham, tevaragidagi kŭklam bezaklarini kŭzdan keçira boradir. A. Qodiriy, Ŭtgan kunlar.*

Yetakçi fe'l ifodalagan iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. *Zoloto-taryovka qışloğıga Ahmadcon va uning bŭlinmasi hammadan burun kirib bordi. A. Qahhor, Oltin yulduz. Bu yoz paxtani kŭriş uçun xŭcayin çiqib bordi. Oy-bek, Qutluğ qon.*

4) *-b ber-* : “eylemin sonucunun özne tarafından başkasının yararına kul-lanılması”; örnekler: *yığib ber-, aytib ber-, topib ber-, bilib ber-* (KT. *-p bir-*; krş. Scharlipp, s. 87-92).

-a/-y ber- : “eylemin yavaş, doğal seyri, genellikle tekrar veya tipikliği an-latır”; örnekler: *ŭqiy ber-, şuray ber-, yığlay ber-, bora ber-*.

ŬTİL, i. s. 104:

(8) Kŭmakçi fl. vazifasida = (i)b affiksli ravişdoş şaklida yetakçi fe'l orqali ifodalangan iş-harakatning birov uçun bacarilganligini bildiradi, mas. *ŭqib bermoq, yozib bermoq, olib bermoq.*

Siz Oltin yulduzni qanday gilib olgansiz? Şuni aytib bersangiz. A. Qah-hor, Oltin yulduz. Xadiça xola, bolalik çoğıdagi singari, uning (Sidiqconning) beliga non tugib berdi. A. Qahhor, Qŭşçinor.

(9.) Kŭmakçi fl. vazifasida = (a)y affiksli ravişdoş şaklidagi yetakçi fe'l orgali ifodalangan iş-harakatning davomiyligi yoki takroriyligini bildiradi, mas. *u ŭqiy berdi, men şuray berdim.*

Duşman rŭparadan hucum qilib qayta-qayta qangşari yorila bergandan keyin nayrang işlatmoqçi buldi. A. Qahhor, Oltin yulduz. — Hŭp mayli,-- de-di Ŭrmoncon,— bŭlar iş bŭlib ŭtipti. Endi bemalol, bexavotir işlay bering. A. Qahhor, Qŭşçinor.

5) *-a/-y bil-* : “eylemin tamamlanma ihtimali”; örnekler: *qila bil-, gapla-şa bil-*

ŬTİL, i, s. 114-115:

Örnekler yok.

6) *-b bit-* : “eylemin tamamlanması”; örnekler: *yonib bit-, çirib bit-, tŭzib bit-* (KT. *-p bet/beter-*).

ŬTIL, i, s. 122:

(3.) =i(b) affiksli ravişdoşlar bilan kŭmakçi fe'l vazifasida kelib, iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. *Kiçikroq vodiyning har yer-har yeri-dan suyuq tutun kŭtarilmoqda — gişloq batamom yonib bitgan.* A. Qahhor, Oltin yulduz. *Qizim, dadang, enang hasratingda kuyib bitdi.* Oybek, Qutluğqon.

7) -b bitir- (bitkaz- ~ bitkar-) : “eylemin tamamlanması (geçişli fiiller için)”; örnekler: *yozib bitir-, sotib bitir-, qurib bitkaz-, xarclab bitir-.*

ŬTIL, i, s. 121-122:

Örnekler yok.

8) -b bŭl- : “eylemin bütünüyle tamamlanması”; örnekler: *yozib bŭl-, soğib bŭl-, ekib bŭl-.*

ŬTIL, i, s. 163:

(I.14.) Kŭmakçi fe'l vazifasida = (i)b affiksli ravişdoşlar bilan qŭşilib, iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. *Yozib bŭlmoq. Ŭqib bŭlmoq.*

Ayol paxtasini tŭkib bŭlgunça, Gulomcon unga yer ostidan razm solib tur-di. M. Ismoilij, Farğona t. o.

Bŭlişsiz formalarda kelib iş-harakatning amalga oşirilişi qiyinligini yoki mumkin emasligini bildiradi. *İt oğzidan suyak olib bŭlmas.* Maqol.

Lektor mening gapimga avval hayron buldi, keyin çuqur xŭrsinib: — Qan-day qilay, lektsiya ŭqiganda guyuşqondan taşgari çiqib bŭlmaydi. A. Qahhor, Quyuşqon.

9) -a/-y yoz- : “eylemin tamamlanmaya yaklaşması”; örnekler: *yiçila yoz-, ŭla yoz-.*

ŬTIL, i. s. 254:

(III.3.) Kŭmakçi fe'l vazifasida -a bilan yasalğan ravişdoş bilan kelib, yetakçi fe'l anglaşılğan iş-harakatning tŭla rŭyobga çiqmaganligini, bacarilişiga sal qolğanligini bildiradi. *Ehtimol, (Olimcon) ana şu mehnat şavqiga kŭmilib, Oyqizni ham unuta yozgandır.* Ş. Raşidov, Bŭrondan kuçli. *Hikoya bitgaç, (imom) zaharxanda bilan Samad buqoqqa garadi, dami kesila yozgan buqoq bundan ruhlandi.* A. Qodiriy, Mehribondan çayon.

10) -b yet- : “tamamlanmakta olan eylem”; örnekler: *borib yet-, kelib yet-, pişib yet-, (KT. -p cit-/citker-).*

ÜTİL, i, s. 251:

(10.) Yetakçi fe'ldan anglaşilgan iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. *Zaynab .. üz uyiga borib yetdi. A. Qodiriy, Ütgan kunlar. Yūq, hali anglab yetganingizça yūq. N. Safarov, Uygonış. Ota-onasiga üz süzini yetkazişga Saidiy işonib yetmadi. A. Qahhor, Sarob.*

11) -b yubor-: “eylemin bazen yoğunluk, kısa süre ve başka nüanslarla birlikte tamamlanması ve tükenmesi”; örnekler: *doğ-duğ gilib yubor-, itarib yubor-, yiğlab yubor-, tükib yubor-, süzlab yubor-, tutatib yubor-* (KT. -p cibär-).

ÜTİL, ii, s. 461:

(3.) = (i)b qūşimçali ravişdoşlardan keyin kumakçi fe'l vazifasida kelib, iş-harakatning tūsatdan rūy berganligini va tugallanganligini bildiradi, mas. *taşlab yubordi, yiğlab yubordi, içib yubordi, ūqib yubordi.*

Lektor .. xatga garab, cahl bilan yana bir marta “ūrtoqlar” dediyu, lektisiyani boşlab yubordi. A. Qahhor, Lektor. Hokim uçta muhbusni şahar turmasiga cūnatayotganida ūşalarni Qudrat akam qoçirib yubordi. M. Ismoil, Farğona t.o. -- Ikki ūrtoğim meni, ūzini tutolmas, bir narsa deb baqirib yubor-rar, .. -- deb .. xavotir olişyapti, --- dedi Ahmadcon. A. Muxtor, Davr mening taqdirimda. Ali tacang burişiq peşanasini silab, lab-luncini tutolmay, kulib yubordi. Oybek, Quyoş goraymas.

12) -b kel-: “mekân veya zamanda konuşanın çevresinde yoğunlaşarak mekândaki son noktaya veya zamandaki belirli bir ana kadar süren eylem”; örnekler: *gaytib kel, işlab kel, borib kel, saqlab kel-* (Krş. Scharlipp, s. 51-57).

ÜTİL, i, s. 378:

[13.] = (i)b ravişdoş formasidagi yetakçi fe'l bilan birikib, kūmakçi fe'l vazifasida qūllanadi va harakatning ança ilgaridan davom etayotganligini bildiradi. *Nurining buyruqlariga süzsiz büysunib kelgan Gulnor, heç nima yūlamasdan ūrnidan turdi. Oybek, Qutluğ qon. (Qori:) Men bu sirni şu çoqqaça içimda saqlab kelayotgan edim, endi aytmasam bulmaydi A. Qahhor, Xotinlar.*

13) -b kūr- (~ -a/-y kūr-): “eylemi tamamlama girişimi”; örnekler: *ūylab kūr [!], yeb kūr-, kela kūr-(ma!),* (Krş. Scharlipp, s. 98-101).

ÜTİL, i, s. 420:

(13.) kūm. fl. vazifasida: 1) ravişdoşning = (i)b affiksli formasi bilan birikib, sinaş, biliş uçun qilingan iş-harakatni bildiradi, mas. *yeb kūrmoq, hidlab kūrmoq, çamalab kūrmoq, ovqatning tuzini tatib kūr;*

2) ravişdoşning = a/=y affiksli formasi bilan birikib, biror iş-harakatni bacarmaslik haqida qat'iy ogohlantirişni bildiradi, mas. bora kūrma, iça kūrma, sūray kūrma.

14) -a/-y ket- : “başlayan eylemin açıkça sonuçlanmaksızın yoğunlaşarak gelişmesi; örnekler: yugurna ket-, maqtay ket-.

-b ket-: “eylemin, yoğunluk ve anilik ile birlikte tükenmesi; eylem belirlen fiillerle kullanıldığında eylemin konuşandan uzaklaşma yönünde olduğunu gösterir”; örnekler: sirğanib ket-, terlab ket-, qop teşilib ket- (di), uzilib ket-, uni acina çalib ket-(ibdi), yuvib ket-, yalt etib ket-, üt olib ket-, buzilib ket-, boyib ket-, ülib ket- (KT. -p kit-; krş. Scharlipp, s. 34-41).

ÜTİL, i, s. 383:

[16.] Kūmakçi fl. vazifasında ravişdoşning = (i)b affiksli formasiga birikanda: 1) harakat, holatning yuqori daracada yuz berişini bildiradi, mas. gi-zarib ketmoq, ğovlab ketmoq, çarçab ketmoq; çarçab ketmoq;

2) harakatning tūsatdan, kutilmaganda va tez yuz berişini bildiradi, mas. turtinib ketdi, qūrqib ketdi, maşına birdan guvillab yurib ketdi.

Qiz Yūlçining yonidan ütib, boyning darvozasiga kirarkan, parancisi uning tizzasiga tegib ketdi. Oybek, Qutluğ qon;

3) harakatning davomiyligini bildiradi. Otabek .. yangi va eşitilmagan fikrlarni sūzlab ketdi. A. Qodiriy, Ütgan kunlar.

(17.) Kūmakçi fl. vazifasida, ravişdoşning = a/=y affiksli formasiga birikanda, harakatning tez ve kuçli ravişda boşlanişi va davom etişini bildiradi. Samandarov .. qūlidagi qoğozni Boltaboyga berib, unga allanimani tuşuntira ketdi. A. Qahhor, Qūşçinor.

15) -a/-y qol- : “iyi niyet, eylemin tamamlanması arzusunun modal anlamı”; örnekler: bora qol!, yoza qol!

-b qol- : “eylemin anlık oluş, birden ortaya çıkış, öznenin ya da görünüşteki karakterin, koşulun ve başka niteliğindeki dönüşüm nüansları ile birlikte tükenmesi, tamamlanması”; örnekler: bilib qol-, dūstlaşib qol-, buzilib qol-, yomğir yoğib qol-, osilib qol-, egilib qol-, anqayib qol- (KT. -p kal-; krş. Scharlipp, s. 63-72).

ÜTİL, ii, s. 595:

[15.] = a/=y affiksli ravişdoşlarga qūşilib, aytilayotgan fikrga nisbatan icobiy yoki befarq munosabatni, qistaş, piçing, kesatiş kabi ma'nolarni bildiradi, mas. bora qol, olaqol, oçigini ayta qoling, yozmay gūya qoling.

Oyim kela qolmadi, issiq çoy damlab berardi. R. Rahmonov, Bahor arafasi. Teşaboyning takabburligini kûrib, Hasan sûfi indamay qûya qoldi. M. Ismoiliiy, Farğona t. o.

[16.] = (i)b, ba'zan = a/=yaffiksli ravişdoşlarga quşilib harakatning kutilmaganda sodir bulganligini, tugallanganligini yoki ta'qidlaş ma'nosini ifodalaydi, mas. *bilib qoldi, kûrib qoldi, sezib qoldi, cûnab goldi, telefon ciringlab goldi, sut açib goldi, oğriği bilinmay goldi, bola çarçab goldi.*

Xotinlar palovni damlagan vaqtda, boy kelib qoldi. Oybek, Qutluğ qon. Qaydam, men bir miyasi açib qolgan çolman, bolam. S. Ahmad, Hukm. Endi men senga zanglagan mix bûlib qoldimmi? A. Qahhor, Yangi yer.

16) -b guy- : “eylemin bir belirtinin oluşumu, bazen anlık eylem nüansları ile birlikte tamamlanması, tükenmesi”; örnekler: *ilcayib qûy-, tayyorlab qûy-, eltib qûy-, bildirib qûy-, qoqib qûy-, bekitib qûy-, nuqtagaça ûqib qûy-, eslatib qûy-, ilib qûy-, açitib qûy-* (KT. -p kuy-; krş. Scharlipp, s. 42-50).

ÜTİL, ii, s. 633:

[30.] = (i)b, = a/=y affiksli ravişdoşlarga birikib, kûmakçi fe'l sifatida harakatning tugallanganligini bildiradi, mas. *ağdarib qûymoq, boy berib qûymoq, olib qûymoq, supurib qûymoq, eltib qûymoq, ûzini yûqotib qûymoq, kulib qûymoq.*

Usta Bahrom tomoğini qirib, sekin yûtalib qûydi. M. Ismoiliiy, Farğona t.o. Yûlakda turgan ûzbek oyim darvozadan mûralab qûydi. A. Qodiriy, Ûtgan kunlar. Ergaş işni çatoq qilib qûydi-da. A. Muxtor, Opa-singillar.

Şu pozitsiyada iş-harakat yoki voqeani tûsatdan, kutilmaganda yuz berganini bildiradi, mas. *aytib qûymoq, bildirib qûymoq.*

17) -a/-y sol- : “eylemi doğrudan başka bir eylemin izlediğini belirtir”; örnekler: *tura solib qoçdi, uyga kira solib karavotga ûzini taşladi.*

-b sol-: “eylemin, yoğunluk nüansı ile birlikte, tamamlanması”; örnekler: *oçib sol-, tûkib sol-, aytib sol-* (KT. -p sal-).

ÜTİL, ii, s. 67:

[17.] = a/=y yoki (-i)b affiksli ravişdoş bilan kelib, şu ravişdoş orqali ifodalangan iş-harakatning batamom yoki rûyi-rost bacarilganligini bildiradi. *Bor gapni aytib solmoq.*

Oçil sûragandan sûng ayta solgan. “Oçildov”. Nizomcon çidamadi. Yuragida tûlib-toşgan gaplarni uzil-kesil tûkib solmoqçi bûlib, gizni izlab yana dalaga qarab ketdi. S. Ahmad, Ufq.

[18.] = a/=y affiksli ravişdoş bilan kûmakçi fe'l vazifasida kelib, şu ravişdoş orqali ifodalangan iş-harakatning darhol bacarilganligini bildiradi. *Bola*

tura solib uyiga qoçdi. M. İsmoiliy, Farğona t. o. Zamon kela solib u odamdan sūradi. M. İsmoiliy, Farğona t.o.

18) *-b taşla-* : “yoğun, bazen çok çabuk geçen eylemin tamamlanması”; örnekler: *yozib taşla-, titib taşla-, supurib taşla-, maydalab taşla-, qirib taşla-, çuqib taşla-, ūrab-çirmab taşla-* (KT. *-p taşla-*; krş. Scharlipp, s. 93-97).

ÜTİL, ii, s. 139:

[13.] = (i)b affiki bilan yasalgan ravişdoşli qūşma fe'l tarkibida kūmakçi fe'l vazifasida kelib, harakatning tez va tugal bacarilganligini bildiradi, mas. *qirib taşlamoq, sidirib taşlamoq, otib taşlamoq, uruşib taşlamoq, qūporib taşlamoq. Burunni sassiq deb kesib taşlamas. Maqol.*

Ra'no ... atlas kūylakni yaxşigina turtib turgan sirli kūkragi ustiga yon ūrim soçlarini olib taşladi. A. Qodiriy, Mehrobdan çayon. Hayot tūlqini ocizlarni qirğoqqa irğitib taşlaydi. A. Ahmad, Ufq.

19) *-b tuş-* : “bazen mekânda aşağı doğru yönelme anlamını da taşıyan tamamlanmış eylem”; örnekler: *ağdarilib tuş-, uçib tuş-, siqrab tuş-, yetaklab tuş-, osilib tuş-*

ÜTİL, ii, s. 238-239:

[24.] = (i)b, =a affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş- harakatning tugallan-ganligini bildiradi, mas. *qulab tuşmoq, guyib tuşmoq, kūçib tuşmoq, yiqilib tuşmoq.*

Uning kalmagina müylovi, qop-qora qoşi ūziga yaraşib tuşgan. H. Şams, Duşman. Mening nazarimda unga.. goraçadan kelgan yigit yoqib tuşganga ūxşardi. A. Ubaydullayev, Qonli izdan. (Kumuşning) kamon qoşlari, ..bir oz bota tuşgan şahlo kūzlari tağın ham tim qoraliq, tağın ham hurlilik kasb etgan edilar. A. Qodiriy, Ūtgan kunlar. Nimaga yiğlamay, koşki kūzim oqib tuşsa, heç nimani kūrmasam. Oybek, Qutluğ qon.

Oşib tuşmoq 1) baland narsa, tūsiq va ş. k. dan oşib ūtmoq. *Devordan oşib tuşmoq.*

(Otabek) *xaroba imoratlarning ūrta bir yeridagi raxnadan oşib tuşiş qulayroq būlgani uçun, şuning ostiga şumşayib ūtirdi. A. Qodiriy, Ūtgan kunlar;*

2) *kūçma ortiqça, ustiga-ustak būlmoq. Sening gaping oşib tuşdi! Bu kun tağın yiğisi oşib tuşdi. A. Qodiriy, Ūtgan kunlar;*

3) *kuçma ūzmoq, ūtmoq. Pet'ka huzur gilib kuldi. — Tursunbetovdan ham oşib tuşding-ku! A. Qahhor, Oltin yulduz.*

[25.] = (i)b affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş-harakatning birdan, qūqqisdan, keskin sodir būlganligini bildiradi, mas. *çūçib tuşmoq, sakrab tuşmoq.*

Kamolxonov bir irğib tuşdi, gangidi: — Yoğe, rostdanmi? A. Qahhor, Ikki yorti — bir butun.

20) *-b çiq-* : “eylemin bütünüyle tamamlanması”; örnekler: *ūqib çiq-, kūçirib çiq-, ūylab çiq-, ūrmalab çiq-, qaynab çiq-, tekşirib çiq-* (Krş. Scharlipp, s. 58-62).

ŪTİL, ii, p. 375:

[22.] = (i)b affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş-harakatning boşdan oyoq bacarilganligini, tugallanganligini ifodalaydi, mas. *işlab çiqmoq, kūrib (qarab, kūzdan keçirib) çiqmoq, sanab çiqmoq, olib çiqmoq, kūçirib çiqmoq.*

21) *-b ūt-* : “eylemin gelişiminin bir süre kendiliğindenmiş gibi görünerek yaraşlaması; bağlama göre bazen başka bir eyleme eşlik etme ve başka bir şeyi geçme nüansları doğar”; örnekler: *esiga solib ūt-, kūrib ūt-, yoğib ūt-, qayd etib ūt-, eslatib ūt-, bosib ūt-, ta’gidlab ūt-, hazil qistirib ūt-*.

ŪTİL, ii, s. 523:

[30.] Ravişdoş formasidagi fe’ldan keyin kelib yül-yülakay bacariladigan iş-harakatni bildiradi. *Osmondagi samolyot, Qanotingni pastlab ūt, Qanotingni xat yozay, Sevganimga taşlab ūt. “Qūşıqlar”. [Valixūca:] Bir yūla magazin-ga ham kirib ūta gol.* N. Safarov, Hayot maktabi.

[31.] *Kūmakçi fe’l vazifasida kelib, yetakçi fe’ldan anglašilgan ma’noni kūçaytirish, unga diqqat calb etish uchun xizmat qiladi. Hammasini yengib ūtar, Yengib ūtdi neça bor. T. Tūla. Daftar muttasil ikki yılning sarguzaştlaridan sidirğa kūz yumib ūtadi.. Ğ. Ğulom, Tirilgan mudra. Ūşa alam uning yuragini timdalab ūtdi. S. Ahmad, Mastura. (Rūzimat:) Ahmedov akam traktor tuğ-risida gapirdilar. Men ham şu tūğrida gapirib ūtmoqçıman. A. Qahhor, Qūçinor.*

22) *-b qara-* : “eylemi tamamlama girişimi”; örnek: *ūylab qara!*

ŪTİL, ii, s. 553:

[16.] *Kūmakçi fe’l vazifasida kelib, yetakçi fe’ldan anglašilgan iş-harakatning bacarişga urinmoq, sinab kūrmoq, unnab, harakat qilib kūrmoq kabi ma’no-larni ifodalaydi, mas. ūylab qaramoq, suriştirib qaramoq.*

23) *-b boq-* : “eylemi tamamlama girişimi”; örnekler: *ūqib boq- (ing!), yeb boq-(ing!),* (Krş. Scharlipp, s. 98-101).

ŪTİL, i, s. 141:

[7.] *Kūmakçi fe’l vazifasida kelib, yetakçi fe’ldan anglašilgan iş-harakatni bacarişga uriniş, sinaş ma’nosini bildiradi. Ūqib boq. Yeb boqing.*

Yülçi Şokir otaning dūkonxonasi ešigini astagina oçib boqdi. Oybek, Qutluğ qon. Heç kimga kurinmay ham boqdim. Oydin, Sadağang būlay, komandir.

24) -b ũl- : “koşulun yoğun şekilde ortaya çıkması”; örnekler: *çirçib ũl-, soğinib ũl-*

ŪTİL, ii, s. 504:

[4] Fe'lning ravişdoş formalari bilan birikib kelib iş-harakatni ũta orttirib kŭrsatiş uçun xizmat qiladi. Yaxşı tuyib ol, bŭlmasa keçgaça oçqab ũlasan. Peçkaga ũt yoqqunça sovqotib ũldik.

(Tŭybeka:) *Meni erga berganlarida senga ũxşaş men ham yiğlagan edim, ammo içimde nikoh kunining tezroq kelişini kuta-kuta ũlgan edim. A. Qodiriy, Ūtgan kunlar. Endi men qŭrqb ũlaman! P. Qodirov, Qora kŭzlar.*

25) -b yur- : “eylemin süresi, tekrarı veya tipikliği; eylemin her olağanlığı”; örnekler: *uçib yur-, axtarib yur-, kŭngli ğaş bŭlib yur-, erinib tur- (?yur-), (KT. -p yŭre-).*

ŪTİL, ii, s. 473:

[12.] = (i)b qŭşimçali ravişdoşlardan keyin kŭmakçi fe'l vazifasida kelib, harakatning davomiyligini bildiradi, mas. *tomoşa qilib yurmoq, kolxozda işlab yurmoq, nima qilib yuribsiz? Men ũğlimni axtarib yuribman.*

Nizomiddinovning qŭlidagi papirosidan sizib çiqayotgan tutun uy içida xalqa-xalqa bŭlib suzib yuribdi. S. Ahmad, Hukm. Qudrat ana şu yerlik halq orasida revolyutsion varaqalar mazmunini ũz tilida tuşuntirib yurdi. M. Ismoiliy, Farğona t. o.

-b yot-: örnekler: *ũğlim Moskvada ũqib yot-(ibdi), mevalar pişib yot-(ibdi), (KT. -p yat-).*

ŪTİL, i. s. 263:

[8.] Raviş va ravişdoşlar bilan birikib, iş-harakat yoki holatning doimiy, davomiy ekanlığını bildiradi, mas. *bekor yotmoq, işlab yotmoq, qarovsiz yotmoq.*

Uç xonali uy bŭm-bŭş huvillab yotardi. A. Ubaydullayev, Qonli izdan. Bu e'lonlar oldida turli kasbdagi odamlar uymalanib yotadi. A. Muxtor, Opa-singillar. Bilasanmi, yer-suvdan acragan unsurlar hali-beri tinç yotmaydi. S. Ahmad, Hukm. Zazvanov: Mana ũrtoqlar, duşman tek yotmaydi. Z. Said, N. Safarov, Tarix tilga kirdi.

-b ũtir-: örnekler: *nima qilib ũtir-(ibsiz?), ũylab ũtir- (KT. -p utir-).*

ŪTİL, ii, s. 519:

[10.] Qŭşma fe'l tarkibida kŭmakçi fe'l vazifasida kelib, yetakçi fe'ldan ang-laşilgan ma'noni ta'kidlaş, unga diqqat calb etiş uçun xizmat qiladi. *Kap-katta*

bola çoynakni sindirib ũtiribdi-ya! Arzimagan gapga arazlab ũtirihsanmi?

Qassob labini burdi: — Be! Biz nimani tuşunamiz. Tuşunsak, sizdan sũrab ũtirarmidik. P. Tursun, ũqituvçi. — Bu kişi hidlab ũtirmaydi, tũğri yeydi-qũyadi, — dedi. A. Qahhor, Qũşçinor. Mening uyim, sizning ham uyingiz. Ayt-dirib yuborişimni kutib ũtirmay, bor-yũğimdan ham kelib turing. S. Ahmad, Hukm.

-b tur- : örnekler: balqib tur-, yoyilib tur-, çaynab tur-, olib tur-, havo dim bũlib tur-([i]bdi), (KT. -p tor-; krş. Scharlipp, s. 73-82).

-a/-y tur- :

ŬTİL, ii. s. 227:

[13.] Kũmakçi fe'l vazifasida kelib, harakatning doimiyligini, takroriyligini yoki davomiyligini ifodalaydi. *Soat yurib turibdi. Tez-tez kelib turing. Men uni har kuni kũrib turaman. Bu ariqda suv qışin-yozin oqib turadi.*

Toleimga, kolxoz qũrmoqçi bũlib yurgan batraklarga sarkorlik qilib turgan Sattorqul akam kurinib goldi. Ğ. Ğulom, Tirilgan murda. U [Mahmud Torobiy] ũzining Muhammad va Ali ismli ikki ukasi bilan sahardan to şomgaça mehnat qilib, katta rũzğorni tebratib turardi. M. Osim, Acdodlarimiz qissasi. İkromcon unga [Nizomconga] ũgirilib garadi. Uning oq oralab qolgan soqollarida yoş tomçilari titrab turardi. S. Ahmad, Ufq.

Olib turmoq 1) doimiy ravişda olmoq, har doim olmoq. Çol pensiya olib turadi;

2) ehtiyot qilmoq, saqlamoq, asramoq. Olib çiqqandan sũng uni Marğilon içida olib turib bũlmaydi: to rom qilgunça birorta qışloqqa yuborişga tũğri keladilar [dedi Homid]. A. Qodiriy, Ŭtgan kunlar.

[14.] = (i)b affiksli ravişdoş formasida kelib, ũzidan oldingi ravişdoş bilan birga, harakatning ayni vaqtda davom etayotganligini bildiradi. *İşlab turib ũqimoq. Yũlda keta turib, sizni esladim. U fel'eton ũqib turib, taaccublandi.*

Yigit velosipedni yonboşlatib turib egarga mindi-da, bir qũllab rulga tiralib pedalni bosdi. S. Ahmad, Ufq. Polvon yelkasiga taşlab çiqqan qiyiğini oldi-da, uni ikki uçidan uşlab turib, bir ikki aylantirdi. M. Ismoilii, Farğona t. o.

26) kir-: “şiddetlik” (17. numara, I. tablo).

ŬTİL, i, s. 388:

Örnekler yok.

yetgaz-: “tamamlanmış eylem” (44. numara, I. tablo).

ÜTİL, i, s. 250:

Örnekler yok.

Schönig'in adı geçen araştırmasında, Kazan Tatarcasındaki -p al-, -p bir-, -p kuy-, -p sal-, -p taşla-, -p ırğıt-, -p cit-/citker-, -p bet-/beter-, -p cibär-, -p kit-, -p kal-, -p tor-, -p utır-, -p yat-, -p yöre- yardımcı fiil yapıları temel alınır.²² Schönig -a başla-, -a tor- yapılarından bahsetse de, bunları yardımcı fiil yapıları olarak kabul etmiyor²³ (Schönig'in bu fikrini Nasilov'un bunları yardımcı fiil yapıları olarak kabul etmesiyle karşılaştırınız.). Schönig, Kazan Tatarcasında modal nüansı taşıyan fiilleri de (-a al-, -p bul-, -a bel-, -a kür-) incelemiyor.²⁴ Nasilov ve diğer bilim adamlarının sıraladıkları özellikleri gözden geçiren Schönig,²⁵ bunları başka bir şekilde sınıflandırıyor: hareketi başlatan fiiller (Almanca *Verben des Etwas-Bewegens*, yani al-, bir-, kuy-, sal-, taşla-), kendileri hareketi gösteren fiiller (*Verben der Eigenbewegung*, yani cit-, kit-, yöre-, kal-) ve hareketi göstermeyen fiiller (*Verben der Nichtbewegung*, yani tor-, utır-, yat-).²⁶

Schönig'in monografisinin büyük kısmı, Johanson'un Türkçedeki "aspekt" ve "aktionsart" konuları hakkında teorik tartışmalarına dayanarak yardımcı fiillerdeki fiil safhalarının sınıflandırılmasına ayrılıyor.²⁷ Yazar, fiilleri "başta dönüşümlü" (Almanca *Initialtransformativ*), "sonda dönüşümlü" (*Finaltransformativ*) ve "dönüşümsüz" (*Nontransformativ*) olarak üçe ayrılıyor (T. kal- gibi "başta dönüşümlü" fiillerdeki dönüşüm başta yer alıyor; T. hazırla- gibi "sonda dönüşümlü" fiillerdeki dönüşüm sonda yer alıyor; ve KT. köt-, yani T. bekle- gibi "dönüşümsüz" fiillerde dönüşüm yer almıyor.). Bunun dışında "bitimli" (Almanca *desinent*) ve "bitimsiz" (*nondesinent*) kategorileri de var. Schönig, yardımcı fiillerin bir cümlede safha yapısında bir kategori değişikliğine yol açtığını da gösteriyor.

Yazarın yöntemi öteki Türk dillerindeki yardımcı fiillerin incelenmesinde de son derece kullanışlı görünüyor.

4. Diller Arasındaki Farklar: Sınıflandırma Kriteri

Yardımcı fiil yapılarının rolünü anlamaya çalışırken doğal olarak bu fiillerin Türk dillerinde kullanışındaki büyük farkları görüyoruz. Bilim adamlarının Özbekçeden ve Kazan Tatarcasından verdikleri örneklerde tutarsızlıklar

²² *Hilfsverben im Tatarischen*, bölüm 2-6.

²³ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, bölüm 7-8.

²⁴ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 3.

²⁵ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 50-58.

²⁶ Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 40-44.

²⁷ *Aspekt im Türkischen*, s. 194-233; ve Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, s. 34-46.

görülüyor. Öte yandan, bu tür yardımcı fiiller Türkçede de hiç bulunmuyor değil. Burada N. Yüce'nin listesinden birer örnek verebiliriz:²⁸

- 1) *bil-* : gelebilir
- 2) *ver-* : aynı zamanda bir otobüs gelivermişti
- 3) *yaz-* : düşe yazdım
- 4) *git-* : iyiliğe kemlik ola gelmiş olan gider
- 5) *gel-* : severler dilberi ola gelmiştir
- 6) *var-* : gidip varır
- 7) *yürü-* ~ *yörü-* : gide yürürken
- 8) *dur-* : sen başka ufuklar bularak yüksele durdun
- 9) *kal-* : Fazıl olduğu yerde dona kaldı
- 10) *otur-* : bahçede öte beri dolaşıp oturur
- 11) *yat-* : gidi yatırım
- 12) *koy-* : Faik Bey onu alıkoymak için pek çok ısrar etti
- 13) *düş-* : bağıra düşdü
- 14) *gör-* : işleyü gör!

J. Deny de bir dizi Osmanlıca yardımcı fiil arasında *bilmek*, *vermek*, *yazmak*, *durmak*, *yatmak*, *gelmek*, *gitmek*, *kalmak* ve *komak*'ı sayıyordu²⁹ Daha da eski Anadolu Türkçesinden başka örnekler için XIV. yüzyıl *Marzubanname Tercümesi*'ni yayınlayan Z. Korkmaz'ın incelemesine göz atarsak burada *bil-*, *u-*, *ı-*, *tur-/dur-*, *gel-*, *gör-*, *ko-*, *vir-*, *yat-*, *yoru-* gibi yardımcı fiilleri buluruz.³⁰ Yalnız çok iyi bildiğiniz gibi, çağdaş Türk dili bu tür yardımcı fiilleri hemen hemen hiç kullanmıyor. Türk dilleri arasındaki diğer farklar Nasilov'un makalesindeki I. tabloda açıkça görünüyor.

Şimdiye kadar belirttiklerimizden çıkartılabilecek bir sonuç, çeşitli Türk dillerinde yardımcı fiillerin kullanımının —hem kullanılan her fiil hem de kullanım sıklığı bakımından— Türk dillerinin sınıflandırılmasında bir kriter olabileceğidir. Bu problem Run ve Eski Uygur metinlerindeki Eski Türk dilinden başka herhangi bir tarihsel Türk dilinde incelenmemiş olduğu için, bu siste-

²⁸ "Gerundien im Türkischen. Eine morphologische und syntaktische Untersuchung", *Inaugural-Dissertation* (Mainz 1973), s. 12-14.

²⁹ *Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli)*, (Paris 1921/Niederwalluf bei Wiesbaden, 1971), s. 514-521.

³⁰ Sadruddin Şeyhoğlu, Yay.-Çev. Z. Korkmaz, *Marzubân-nâme Tercümesi. İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım* (Ankara 1973), s. 182-184.

min nasıl geliştiği hakkında henüz berrak bir fikrimiz yok. Ben Eski Türkçe-deki yardımcı fiiller sorununun daha da ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği konusunu başka bir yerde ele almak istiyorum.

Türkçe ve çağdaş Kazan Tatarcası, Özbekçe ve Uygurca gibi dillerin sentakslarındaki büyük farkları yorumlamak için farklı yollar var. Nasilov'a göre, Gagavuz ve Karaim dillerinde yardımcı fiil sisteminin bulunmaması belki de Slav dillerinin etkisiyle gerçekleşmiştir.³¹ Bu sistemdeki değişikliklerin, farklı dil sahalarındaki farklı gelişmelerin sonucu mu yoksa en eski, yazılı Türk dillerinde de var olan farklılıkların bir devamı mı olduğu sorusu daha da iyi incelenmelidir. Türk fiil sistemindeki bu özelliğin gelişimi ancak tarihsel sentaks yöntemi, Eski ve Orta Türkçe metinlerdeki zengin malzemeye sistemli bir şekilde uygulandığında daha iyi anlaşılabilir.

³¹ Nasilov, "Formi viraženiya sposobov glagol'nogo deystviya", s. 138.